

ФІЛОСОФІЯ

DOI: 10.31548/hspedagog2021.01.066

УДК 37.091.4:17.022.1(4)

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ТА ДЕМОКРАТІЯ ЯК ОПОРНІ ПРІОРИТЕТИ В СИСТЕМІ МОРАЛЬНИХ ЦІННОСТЕЙ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

БІДЕНКО Є. В., аспірант кафедри соціальної філософії,
філософії освіти та освітньої політики

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

E-mail: bidenko11@ukr.net

Анотація. У статті аналізуються основні цінності європейського освітнього простору, зокрема миролюбство, демократія, права людини, толерантність, гуманізм і солідарність. Їх формування засобами освіти є головною вимогою повноформатної підготовки людини як громадянина і особистості до життя. Кожна з означених цінностей являє собою своєрідну частку духовного світу особистості, цілісність якого забезпечує їх єдність і взаємодію, перетікання і доповнення одне одного. Особливе місце і роль в цьому процесі належать таким цінностям (компетенціям) як толерантність та демократія. Толерантність є однією з висхідних базових цінностей європейського освітнього простору. Зазначається, що толерантність є найменш політизованою та ідеологізованою регулюючою функцією в системі взаємодії цих цінностей, забезпечує їх єдність як на індивідуальному рівні, так і на рівні колективу. Толерантність виховує готовність до спілкування, співпраці та взаєморозуміння, дозволяє налагодити конструктивне спілкування з представниками різних груп з різним світоглядом. Ці характеристики стосуються й демократії. Єдність цих духовних пріоритетів, їх органічна взаємодія, сила якої поширюється на всю аксіологічну палітру духовного життя людини, утворює універсальну платформу для гуманізації освіти, взаємодії освітніх систем у Європі.

Ключові слова: людина, освіта, культура, компетенції, цінності, толерантність, демократія.

Актуальність. Основними цінностями європейського простору освіти є миролюбство, демократія, права людини, толерантність, гуманізм і солідарність. Толерантність є найменш політизованою та ідеологізованою, а відтак виконує регулятивну функцію в системі їх взаємодії, забезпечує їх єдність як на рівні особистості, так і на рівні колективу. Толерантність культивує готовність до спілкування, співробітництва і розуміння, дає змогу встановити конструктивне спілкування з представниками різних груп з іншим світоглядом. Таке ж навантаження покладається на феномен демократії.

Єдність означених духовних пріоритетів, їх органічна взаємодія, сила якої розповсюджується на всю аксіологічну палітру духовного життя, формує універсальну платформу для гуманізації та гуманітаризації освіти, взаємодії освітніх систем європейського простору. Згідно з рекомендаціями Європейської комісії щодо універсальних компетенцій, найважливішими педагогічними компетенціями, на формування яких має спрямовуватися підготовка педагогів, зокрема вчителів початкової школи, визначено такі: розуміння та сприйняття етичних норм поведінки стосовно інших людей; сформована

система цінностей та мотивації до педагогічної діяльності; адаптивність і комунікабельність; толерантність, полікультурна грамотність [13, с. 248–249]. Особливе значення в цій системі має така компетенція (цінність) як толерантність.

Мета проаналізувати основні цінності в системі моральних цінностей європейського простору освіти та розкрити їх значення для вітчизняної освітньої сфери.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналізуючи місце та роль толерантності в системі освітньо-виховних пріоритетів, дослідники (В. Андрущенко, І. Бех, Н. Бібік, А. Гуржій, С. Калашнікова, В. Кремень, В. Луговий, В. Мадзигон, С. Максименко, О. Савченко, С. Сисоєва та ін.), відзначають її роль у стримуванні неприязні в колективі, у пошуку конструктивного виходу з конфліктних ситуацій, орієнтації відносин на дотримання рівноправ'я, поваги, духовної свободи; розвиває моральне розуміння, співпереживання, вміння лояльно оцінювати вчинки інших; забезпечує можливість творчого перетворення навколишньої дійсності, створює умови для безпечного прояву дивергентності творчої активності, створює умови для творчого самоствердження [3, с. 132].

Результати. Толерантності є необхідною складовою життя сучасного європейця у полікультурному, поліконфесіональному та поліетнічному суспільстві. Саме тому заклади освіти намагаються виховати у європейської молоді терпимість до інакшовості та подолати стереотипні ксенофобські настанови.

Утвердження толерантності у європейській системі освіти безпосередньо корелюється з такою цінністю як моральність. Дотримання норм моралі у освітніх закладах Європи знайшло своє втілення у такому понятті як академічна чесність.

Визначаючись термінологічно, необхідно зазначити, що академічна чесність – це дотримання певних морально-правових норм, правил та принципів у навчальному закладі як студентами, так і викладачами. Правила академічної чесності орієнтують студента на якісне навчання, адекватну самооцінку щодо рівня отриманих знань та на перетворення його з об'єкта навчання на суб'єкта навчання. Фактично молода людина повинна зрозуміти, що від якості отриманих нею знань залежить її майбутнє: спектр можливостей щодо працевлаштування, кар'єрне зростання, соціальний статус та ін. [6, с. 477].

Принципи та норми, що наповнюють академічну чесність реальним змістом знайшли своє відображення у Етичних кодексах, які у свій час були прийняті європейськими навчальними закладами.

Зокрема, етичні кодекси стали продуктом освітнянської культури в Польщі. Рух у цьому напрямі започаткував Ягелонський університет. Саме Ягелонський університет став першим, хто проклав шлях академічним чеснотам, що міцно ввійшли в життя викладачів, студентів та адміністрації. Академічний кодекс цінностей, прийнятий на засіданні Сенату Ягелонського Університету 25 червня 2003 р., визнає важливість академічних чеснот в умовах трансформації суспільства. Кодекс наголошує про повернення до багатовікових традицій, які протягом століть створювали авторитет науки, виражали моральну силу академічного світу, відображали місію вчених у просуванні етичних і громадських чеснот суспільства [5, с. 52].

Університет проголошує академічну свободу, істину та плюралізм думок і застерігає від докринаризму та перевищення повноважень під час навчання або

проведення наукових досліджень. Етичний кодекс засуджує шахрайство, корупцію, плагіат, копіювання, переслідування й утиски, протистоїть тій практиці, яка варта осудження, особливо у випадках порушення людської гідності. Дотримання вищезазначених принципів університет вважає справою честі для всіх членів університетського співтовариства. Відображення цих принципів у відносинах, діяльності, а також взаємодії членів університетської спільноти гарантує стабільність ключових моральних цінностей, які були сформовані давніми національними традиціями [15].

Визначальною подією в утвердженні моральних норм у європейському освітньому просторі стала Бухарестська декларація, що прийнята Міжнародною конференцією з етичних та моральних аспектів вищої освіти й науки в Європі у вересні 2004 р. Викладені в ній рекомендації, спрямовані на розповсюдження у суспільстві етичних і моральних аспектів вищої освіти та науки, цінностей та принципів академічної чесності та порядності. У Декларації зазначено, що вищі навчальні заклади не можна розглядати як науково-технічні «фабрики». Їх інтелектуальні й культурні завдання більш важливі у суспільстві знань. Вищі навчальні заклади не можуть вважатися вільними від цінностей й етичних норм, які життєво важливі для академічного, культурного та політичного розвитку співробітників і студентів, а також впливають на моральний вигляд суспільства в цілому. ВНЗ повинні всіляко сприяти утвердженню найвищих моральних норм. Етичні норми повинні пропагуватися не тільки на словах, потрібно домогтися поваги до них і реалізувати їх на практиці у всіх аспектах діяльності ВНЗ – не тільки викладання й проведення

дослідницьких робіт, але й внутрішнього управління й відносин зі сторонніми учасниками [4].

Моральні цінності та толерантність становлять підґрунтя для формування у європейській молоді гуманістичного світогляду. Гуманізм як одна з найвищих цінностей європейського цивілізаційного простору всіляко відтворюються у навчально-виховному процесі, політиці, культурному житті, законодавчих актах країн ЄС. Потреба у відтворенні гуманізму як європейської освітньої цінності була обумовлена домінуванням у ХХ столітті технократичної парадигми в освіті, низкою війн та локальних конфліктів, які знецінили людське життя та поставили людство на межу глобальної катастрофи.

Г. Ніколаї зауважує, що загальна криза освіти, яка на схилі ХХ століття охоплює різні країни, пов'язана з дефіцитом у ній культури, втратою аксіологічних орієнтирів, технократичним перевантаженням, трансляцією знань у відчуженій формі без залучення емоційної сфери особистості, перенасиченістю змісту знаннями при відсутності смислів. Усвідомлення цих негативних процесів зумовило повернення науковців до людиноцентричної парадигми, яка у вигляді різноманітних філософських течій (феноменології, філософської антропології, екзистенціалізму, герменевтики) поступово завойовувала думки людства. Друга половина минулого століття ознаменувалась активною переоцінкою освітянських парадигм у різних кутках планети. Концептуальне усвідомлення проблеми здійснювалося не тільки в межах педагогічної науки, але й у суміжних з нею психології, культурології, соціології тощо. [9, с. 13].

Вищезначені процеси у європейській освіті актуалізували

проблему гуманізації та гуманітаризації освіти, сприяли появі гуманної педагогіки.

Підсумовуючи багатий досвід вітчизняної та європейської педагогіки, Ю. Шабанова та А. Осипов сформулювати основні положення концепції гуманізації і гуманітаризації освіти: комплексний підхід до проблем гуманізації освіти, який передбачає повернення до цілісної людини і до цілісного людського буття; гуманні технології навчання і виховання студентів; навчання на межі гуманітарних і технічних сфер (на межі живого й неживого, матеріального та духовного, біології та техніки, техніки й екології, технології та живих організмів, технології та суспільства тощо); міждисциплінарний зв'язок в освітанських підходах [14, с. 125].

Безсумнівно, гуманізація та гуманітаризація європейської освіти стала визначальним трендом сучасності, завдяки якому відбувається цілеспрямоване утвердження у світогляді учнів (студентів) духовних, людиноцентричних цінностей.

В наш час необхідність подальшого розвитку гуманізму та цінностей з ним пов'язаних, сприяли появі концепції «нового гуманізму» принципи якої активно застосовуються у європейській освіті. Як слушно констатує М. Колотило, саме гуманістична концепція освіти, яка виводить освіту за рамки утилітарної ролі в економічному розвитку і вбачає свою мету в збереженні і зміцненні гідності, здібностей і благополуччя людини в її відносинах з оточуючими людьми і з природою, відповідає тим вимогам, які ставляться перед освітою в XXI столітті. Метою новітнього освітнього процесу є не лише набуття певних знань, вмінь і навичок, а й формування гуманістичних цінностей, таких як повага до життя і людської гідності, рівні права і соціальна справедливість, культурна і соціальна

різноманітність, почуття людської солідарності та колективної відповідальності за наше спільне майбутнє. Наслідком такого переосмислення сутності освіти є інакше, аніж в попередніх парадигмах, розуміння природи людської діяльності: вона мислиться в якості встановлення етичних та соціально відповідальних відносин з природою та суспільством, з іншими людьми, з цінностями інших культур тощо [7, с. 330].

Отже, сучасна європейська освіта спрямована на відтворення гуманістичних цінностей, плюралізм думок, творчий саморозвиток особистості, що є неможливим без утвердження у суспільній свідомості та політико-правовій реальності демократичних цінностей.

Для реалізації цінностей демократії засобами освіти Радою Європи було розроблено Хартію освіти для демократичного громадянства та освіти прав людини (далі Хартія; ХОДГ / ОПЛ), що прийнята та затверджена 11 травня 2010 року 120-им засіданням Комітету Міністрів Ради Європи. Хартія передбачає впровадження освіти для демократичного громадянства та освіти в галузі прав людини через всі види формальної, неформальної та інформальної освіти. Основним пріоритетом, що зазначений у цьому документі, є можливість здобуття освіти для демократичного громадянства та освіти в галузі прав людини для кожного громадянина протягом формальної загальної та професійної освіти й підготовки, здобуття вищої освіти, а також участі в процесі демократичного врядування. Крім того, Хартія підтримує проведення наукових досліджень навчальних програм, інноваційних практик, методів викладання, розробку критеріїв оцінювання. Важливим є те, що при формуванні політики, спрямованої на здійснення ОДГ / ОПЛ,

Хартія звертає увагу на необхідність включення країнами – членами РЄ цього напрямку у навчальні програми формальної освіти на рівні дошкільної, початкової, загальної середньої, а також професійно-технічної освіти та підготовки [10, с. 45].

Демократичні цінності у європейському освітньому просторі проявляються в першу чергу у відтворенні аксіологем свободи, відповідальності, правової рівності щодо доступу до освіти, соціальної справедливості, прав у людини у різноманітних його проявах тощо.

В цьому контексті науковці підкреслюють, що утвердження пріоритету особистості в західноєвропейській культурі становить підґрунтя законодавчого закріплення свободи людини в системі освіти. Більшість демократичних європейських країн законодавчо закріпили свободу освіти як соціальну цінність. Ця свобода виявляється в доступності освіти, що стимулює її вибір відповідно до потреб тієї чи іншої людини. В європейському просторі доступність освіти органічно пов'язана з відповідальністю особи перед собою і суспільством, яке кредитує особу, а не заклад. Це спонукає її робити зважений вибір, адже кредит належить повернути суспільству. Тому доступність освіти корелює з такими її вартісними рисами, як якість, суспільна потреба в ній та особистісна самореалізація. При цьому якість освіти є значущою вартістю для особи, її саморозвитку й самоствердження [11, с. 27–29].

Виховання демократичних цінностей у навчальних закладах ЄС є запорукою існування демократії, усвідомлення її цінності широким загалом. Плекання демократичних цінностей у європейській освіті підсилюється традиціями виховання громадянської демократичної культури, що склалися десятиріччями.

Наприклад, система навчальної та виховної роботи Великобританії має багатовікові традиції виховання та освіти на засадах загальнолюдських і національних цінностей, які дають вагомий позитивні результати як у житті цілої країни, так і в становленні окремої особистості. Оновлення освітньо-виховного процесу Великобританії, що відбулося на початку нового тисячоліття, зумовлене принципами демократизму, культуровідповідності, систематичності і спрямоване на максимальне сприяння утвердженню загальнолюдських цінностей, виховання толерантних стосунків між різними народами та культурами, формування європейської громадянськості та ін. Незалежно від того, які політичні сили перебувають при владі, в останні десятиліття розвиток освіти в цій країні є одним із пріоритетних напрямів державної політики [1, с. 121].

Логічним доповненням демократичних цінностей у європейській освіті є розвиток такого аксіологічного пріоритету як солідарність. Європейська освітня спільнота підтримуючи демократичні традиції, разом з тим активно впроваджує єдині рамкові освітні стандарти та принципи, що є запорукою духовного і культурного зміцнення ЄС.

В той же час, солідарність як цінність європейської освіти не передбачає одноманітності, вона спрямована лише на встановлення єдиних підходів до розвитку національних систем освіти країн ЄС.

Як справедливо констатує Л. Рижак, засадничий світоглядний принцип європейської освіти це єдність у розмаїтті. Він виявляє себе в плюралізмі національних систем освіти та їхнього узгодження з європейськими стандартами. Ця узгодженість постає як розбудова європейських рис освіти з

урахуванням національної специфіки. Євроінтеграційні процеси в освіті ґрунтуються на принципі національної самотожності освітніх систем. Європейська освіта була і залишається національною. Наукова й владна еліти, попри кризу їхньої духовності, також є національними. Звідси випливає, що необхідною умовою інтеграції освіти до європростору є розбудова національного освітнього простору. Його завдання, з одного боку, – забезпечувати засвоєння цивілізаційних здобутків, а з іншого стати бар'єром культурній гомогенізації. Він має утверджувати національну ідентичність особи та її культурну самотужність [12, с. 37].

Солідарність у європейському освітньому просторі виховується шляхом полікультурного (або мультикультурного) навчання, що має забезпечити залучення різних етнонаціональних та релігійних спільнот до ціннісного поля ЄС.

З точки зору фахівців, до основних напрямів впровадження засад полікультурності в країнах Європейського Союзу можна віднести, по-перше, реформування (чи створення) освіти для меншин (як «традиційних», тобто інонаціональних етнічних груп, що здавна й компактно проживають в межах держави, так і «нових меншин» – іммігрантських громад) задля забезпечення для них та їхніх культур «рівних можливостей», що і є головною метою, поставленою мультикультурним підходом; по-друге, виховання взаємного культурного розуміння та толерантності між представниками різних етнічних (мовних, релігійних, культурних) груп у суспільстві, що досягається реформуванням навчальних програм, підручників та методів навчання для всієї системи освіти (а не лише для меншин) [8].

Загалом, на переконання Т. Андрущенко, освіта і наука через

засоби правового регулювання стають своєрідною «експериментальною лабораторією» по виробленню механізмів прищеплення великим спільнотам, суб'єкти яких знаходяться по різні боки цивілізаційних розколів, відчуття світоглядної необхідності єднання та аксіологічного підґрунтя між цивілізаційної толерантності і солідарності, виключно на основі яких, стане можливим подолання негативних для людства і людини наслідків процесів глобалізації, інформатизації, корпоративізації сучасного світу [2, с. 219].

Підсумовуючи результати нашого дослідження, варто зауважити, що сучасні процеси у європейській освіті знаходяться під потужним впливом глобалізації та інформаційної революції. Глобалізація сприяла створенню міжнародного та загальноєвропейського освітнього поля, в першу чергу, на базі англійської мови, прискорила обмін науково-педагогічними кадрами та студентами, надала поштовх універсалізації освітніх програм, основних підходів до освіти тощо. В той же час, глобалізація створила підґрунтя для «розмивання» національних освітніх цінностей, для руйнівного впливу більш потужних культурно-освітніх систем на менш розвинені та ін. Інформаційна революція, у свою чергу, надала низку нових можливостей для модернізації освіти: запровадження дистанційного навчання, відкрила доступ до новітніх наукових баз даних, створила можливості для самоосвіти та творчості. Необхідно зазначити, що наслідки і глобалізації, і інформаційної революції варто оцінювати крізь призму людиноцентризму. Безсумнівно, під впливом інформаційної революції та позитивних аспектів глобалізації якість європейської освіти значно покращилась, відбулися кардинальні

зміни у її інформаційно-технічному оснащенні.

Можна констатувати, що європейський вимір освітніх цінностей передбачає, перш за все, акцентуацію на захисті прав та свобод людини, її честі та гідності. Згідно європейським світоглядно-освітнім орієнтирам людині має бути забезпечено мирне життя, можливості зберігати здоров'я, а як наслідок високий рівень якості життя. Не менш важливою цінністю для європейської освіти є екологічна безпека, яка базується на розвиненій екологічній свідомості та екологічній культурі всіх суб'єктів соціальних відносин й державного управління.

Висновки і перспективи.

Європейський культурно-освітній простір неможливо уявити без реалізації таких духовних цінностей як толерантність, моральність, гуманізм, демократія і солідарність. Дані цінності необхідно розглядати у комплексі, оскільки вони знаходяться у діалектичній єдності, що знайшло своє відображення у освітніх практиках країн ЄС. Зокрема, толерантність й моральність становлять внутрішнє наповнення гуманістичного світогляду людини, а демократичні норми та принципи дозволяють проявитися свободі у виборі траєкторії навчання, творчої самореалізації учня (студента). У свою чергу солідарність як освітня цінність забезпечує єдність підходів до навчально-виховного процесу у державах Європейського Союзу, при збереженні права на національну унікальність.

Список використаних джерел:

1. Андрущенко Т. В. Національне та загальнолюдське як домінуючі цінності сучасної освітньої політики (європейський контекст). [Мультиверсум. Філософський альманах](#). 2015. Вип. 9–10. С. 117–134.
2. Андрущенко Т. В. Освіта як інтеграційний чинник сучасного

цивілізаційного розвитку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 18: Економіка і право*. 2014. Вип. 24. С. 213–221.

3. Бондырева С. К., Колесов Д. М. Толерантность (введение в проблему). Москва; Воронеж: изд-во НПО МОДЕК, 2003. 240 с.

4. Бухарестская декларация этических ценностей и принципов высшего образования в Европе. *Высшее образование в Европе. 2004. Том XXIX, № 4. Этические и моральные аспекты высшего образования и науки в Европе, ЮНЕСКО – СЕПЕС*. URL: http://www.aha.ru/~moscow64/educational_book/Hee_xix_4_2004.zip (дата звернення 17.09.2020).

5. Вахріна О. В. Академічні кодекси цінностей у вищій школі Польщі. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2015. № 4. С. 49–59.

6. Калиновський Ю. Ю. Академічна чесність як чинник правового виховання студентської молоді. *Гілея: науковий вісник: збірник*. Київ, 2012. Вип. 63 (№8). С. 477–482.

7. Колотило М. Гуманістичний потенціал новітньої парадигми освіти в реаліях сучасної антропологічної кризи. *Філософія освіти. Philosophy of Education*. 2013. № 2 (13). С. 317–332.

8. Кушнар'ова М. Б., Грищенко О. А. Теоретичні засади багатокультурності та світовий досвід. URL: <http://www.culturalstudies.in.ua>.

9. Ніколаї Г. Ю. Методологічні пошуки у сфері мистецької освіти. *Актуальні питання мистецької освіти та виховання*. 2013. Вип. 1. С. 3–17.

10. Овчарук О. В. Сучасний досвід впровадження освіти для демократичного громадянства та освіти в галузі прав людини в країнах східного партнерства. [Вісник](#)

Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія. 2016. № 2. С. 44–51.

11. Рижак Л. Євроінтеграція вищої освіти України: аксіологічний вимір. *Вісник Львівського університету ім. І. Франка. Філософські науки.* 2008. Вип. 11. С. 27–37.

12. Рижак Л. Філософсько-світоглядні засади освіти України в умовах євроінтеграції. *Соціогуманітарні проблеми людини.* 2005. № 1. С. 35–41.

13. Сисоева С. О., Батечко Н. Г. Вища освіта України: реалії сучасного розвитку. Київ: ВД ЕКМО, 2011. 344 с.

14. Шабанова Ю. О. Сутність і принципи гуманної педагогіки вищої школи. 2014. № 2. С. 123–130. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія : Педагогіка і психологія.*

15. Kruk J. Good scientific Practice and ethical principles in scientific research and higher education. URL: <http://www.cejssm.usz.edu.pl/>.

References

1. Andrushchenko T. V. (2015). Natsionalne ta zahalnoliudske yak dominantni tsinnosti suchasnoi osvitoi polityky (ievropeyskyi kontekst). *Multyversum. Filosofskyi almanakh.* Vyp. 9–10. P. 117–134.

2. Andrushchenko T. V. (2014). Osvita yak intehratsiinyi chynnyk suchasnoho tsyvilizatsiinoho rozvytku. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova. Seriiia 18: Ekonomika i pravo.* K.: Vyd-vo NPU im. M. P. Drahomanova, Vyp. 24. P. 213–221.

3. Bondyreva S. K., Kolesov D. M. (2003). Tolerantnost (vvedeniye v problemu). M; Voronezh: yzd-vo NPO MODEK, 240.

4. Bukharestskaia deklaratsiya etycheskykh tsennostei y pryntsy-pov

vyssheho obrazovaniya v Evrope. *Visshee obrazovanye v Evrope. (2004). Tom XXIXh, № 4. Etycheskiye y moralne aspekty vyssheho obrazovaniya y nauky v Evrope, YuNESKO–*

SE PES. URL : http://www.aha.ru/~moscow64//educational_book/Hee_xxix_4_2004.zip

5. Vakhrina O. V. (2015). Akademi chni kodeksy tsinnostei u vyshchii shkoli Polshchi. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii.* № 4. P. 49–59.

6. Kalynovskyi Yu. Yu. (2012). Akademichna chesnist yak chynnyk pravovoho vykhovannia studentskoi molodi. *Hileia: naukovyi visnyk: zb. nauk. pr.* K., Vyp. 63 (№ 8). P. 477–82.

7. Kolotylo M. (2013). Humanistychnyi potentsial novitnoi paradyhmy osvity v realiakh suchasnoi antropolohichnoi kryzy. *Filosofiiia osvity. Philosophy of Education.* № 2 (13). P. 317–332.

8. Kushnarova M. B., Hryshchenko O. A.. Teoretychni zasady bahatokulturnosti ta svitovyi dosvid. URL : <http://www.culturalstudies.in.ua>.

9. Nikolai H. Yu. (2013). Metodolohichni poshuky u sferi mystetskoi osvity. *Aktualni pytannia mystetskoi osvity ta vykhovannia.* Vyp. 1. P. 3–17.

10. Ovcharuk O. V. (2016). Suchasnyi dosvid vprovadzhennia osvity dlia demokratychnoho hromadianstva ta osvity v haluzi prav liudyny v krainakh skhidnoho partnerstva. *Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia: Pedahohika i psykholohiia.* № 2. P. 44–51.

11. Ryzhak L. (2008). Yevrointehratsiia vyshchoi osvity Ukrainy: aksiolohichni vymiry. *Visn. Lviv. un-tu im. I. Franka. Filosofski nauky.* Vyp. 11. P. 27–37.

12. Ryzhak L. (2005). filosofsko-svitohliadni zasady osvity Ukrainy v umovakh yevrointehratsii.

Sotsiohumanitarni problemy liudyny. № 1. P. 35–41.

13. Sysoieva S. O., Batechko N. H. (2011). *Vyshcha osvita Ukrainy: realii suchasnoho rozvytku.* K.: VD EKMO, 344.

14. Shabanova Yu. O., Osypov A. O. (2014). *Sutnist i pryntsypy humanoi pedahohiky vyshchoi shkoly.*

Visnyk Dnipropetrovskoho universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriia: Pedahohika i psykholohiia. № 2. P. 123–130.

15. Kruk J. Good scientific Practice and ethical principles in scientific research and higher education. URL: <http://www.cejssm.usz.edu.pl/>.

TOLERANCE AND DEMOCRACY AS KEY PRIORITIES IN THE SYSTEM OF MORAL VALUES OF EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

Bidenko Y. V.

Abstract. *The article analyzes the basic values of the European educational space, including peace, democracy, human rights, tolerance, humanism and solidarity. Their formation by means of education is the main requirement of full-fledged preparation of a person for life as a citizen and an individual. Each of these values is a kind of part of the spiritual world of the individual, the integrity of which ensures their unity and interaction, transfusion and complementarity. A special place and role in this process belong to such values (competencies) as tolerance and democracy. Tolerance is one of the ascending core values of the European educational space. It is the least politicized and ideologized, and therefore – performs a regulatory function in the system of interaction of these values, ensures their unity both at the individual level and at the team level. Tolerance cultivates a willingness to communicate, cooperate and understanding, allows you to establish constructive communication with representatives of different groups with a different worldview. The same burden is placed on the phenomenon of democracy. The unity of these spiritual priorities, their organic interaction, the power of which extends to the entire axiological palette of spiritual life, forms a universal platform for the humanization and humanization of education, the interaction of educational systems in Europe.*

Keywords: *human, education, culture, competencies, values, tolerance, democracy.*